

تاریخ و تاریخ نگاری

تاریخ چیست؟

- مجموعه حوادث و رویدادهای تجربه شده توسط یک فرد یا یک جامعه
- علم و روش های علمی مطالعه گذشته
- تقویم سالانه

ویژگی های رویدادهای تاریخی

- دور از دسترس اند و قابل مشاهده نیستند.
- تکرارناپذیرند و قابل تجربه نیستند.
- باهم رابطه علی و معلولی دارند.

تعریف علم تاریخ

علمی است که به مطالعه جنبه های مختلف زندگی انسان ها و جوامع گذشته می پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال آن ها را بررسی و تحلیل می کند.

پیشینه تاریخ نگاری

در جهان

- ۵ هزار سال پیش و با اختراع خط
- تاریخ نگاری با ظهور هرودت، پدر علم تاریخ آغاز شد.
- تاریخ نگاری رواج و گسترش پیدا کرد. (طبری و بیهقی از جمله مورخان مسلمان هستند).
- تمرکز مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی
- عدم توجه مورخان به علل و آثار رویدادها

در ایران

- پس از رنسانس
- شیوه نوین تاریخ نگاری بر اساس
- سنجش دقیق منابع
- دوری از داستان پردازی
- استناد به مدارک معتبر
- هخامنشان و ساسانیان
- ساسانیان
- سنگ نوشته ها
- خدای نامک ها

مراحل پژوهش در تاریخ

۱. انتخاب موضوع
۲. تدوین پرسش های تحقیق
۳. شناسایی منابع
۴. گردآوری و تنظیم اطلاعات
۵. تحلیل و تفسیر اطلاعات
۶. گزارش یافته های پژوهش

منابع پژوهش علمی در تاریخ

- منابع دست اول: در زمان وقوع حادثه یا نزدیک آن بوده
- آثار باستانی
- منابع دست دوم: همه منابعی که بر پایه منابع دست اول پدید آمده اند.

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

- منبع شناخت و تفکر
- بهره گیری از گذشته برای حال و آینده
- تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

درس اول: تاریخ و تاریخ نگاری

■ وقایع دوران پیش از تاریخ و باستان

- ✓ ۲۴۰۰ ق م: تسلط سارگن بر بین النهرین
- ✓ ۲۰۰۰ ق م: ایلام
- ✓ ۱۹۰۰ ق م: تاسیس سلسله بابل قدیم توسط اموری ها
- ✓ ۱۷۶ ق م: برگزاری نخستین دوره بازی های المپیک
- ✓ ۶۱۲ ق م: فتح نینوا (پایتخت آشور) توسط مادی ها
- ✓ ۵۹۰ ق م: سولون نخستین قانون یونان را نوشت.
- ✓ ۵۳۹ ق م: فتح بابل و صدور منشور کوروش
- ✓ ۵۲۲ ق م: آغاز پادشاهی داریوش یکم
- ✓ ۵۰۹ ق م: تاسیس جمهوری روم
- ✓ ۳۳۳ ق م: فتح مصر توسط اسکندر
- ✓ ۳۳۶ ق م تا ۳۲۳: امپراتوری اسکندر
- ✓ ۲۶۴ ق م: به قدرت رسیدن شی هوانگ تی
- ✓ ۲۳۸ ق م: قدرت یافتن ارشک اشکانی
- ✓ ۲۶۴ ق م تا ۱۴۶: جنگ رومیان با کارتاژ
- ✓ ۱۲۹ ق م: پیروزی فرهاد دوم بر سپاه سلوکی

■ سوالات رایج در علم تاریخ

- تاریخ چیست؟
- مورخان چگونه و با استفاده از چه منابعی تاریخ را می نویسند؟
- چرا باید تاریخ خواند؟

تاریخ چیست؟

- مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است. مثال ← تاریخ ایران
- منظور از واژه تاریخ در نوشته ها و زبان مردم، علم و روش های علمی است که به وسیله آن، رویدادهای گذشته براساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می شوند. مثال ← تاریخ روابط اقتصادی ایران و هند در دوران اشکانیان
- گاهی منظورمان از تاریخ، تعیین روز، ماه و سال است. مثال ← تقویم سالانه

■ معانی مختلف واژه تاریخ

ویژگی های رویدادهای تاریخی

- ۱- دور از دسترس اند، قابل مشاهده نیستند و نمی توان آن ها را به طور مستقیم درک کرد، بلکه باید با استفاده از شواهد و مدارک آن ها را شناخت. (روش مطالعه غیرمستقیم)
- ۲- تکرار نپذیرند و قابل تجربه نیستند. (هر پدیده تاریخی فقط یک بار شکل می گیرد).
- ۳- پدیده های تاریخی مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر رابطه علت و معلولی دارند.
- انسان در تاریخ، نقش محوری و اساسی دارد و رویدادها و تحولات تاریخی در نتیجه کنش (عملکرد و اقدام) متقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده اند.

نهادهای

جوامع

کشورها

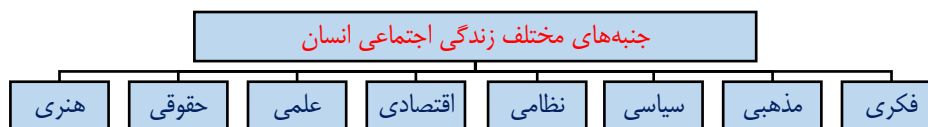
و در یک کلام تمدن ها

← می باشد.

• پیامد کنش های فردی و جمعی انسان ها، شکل گیری

تعریف علم تاریخ

- ❖ تاریخ علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جامعه‌ها در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
- ❖ هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.

تاریخ نگاری و روش پژوهش در تاریخ

پیشینه تاریخ نگاری

- ✓ تاریخ از جمله علمی است که پیشینه بسیار کهنی دارد.
- ✓ پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد.
- ✓ قدیمی‌ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، سنگ نوشته‌ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد و در آن نام تعدادی از فراعنه و برخی حوادث دوران آنان ذکر شده است.

سنگ نوشته‌هایی باقی مانده است که نشان از توجه ایرانیان به ثبت و ضبط وقایع تاریخی دارد.

هخامنشیان
ساسانیان

✓ از روزگار باستانی ایران به ویژه دوره

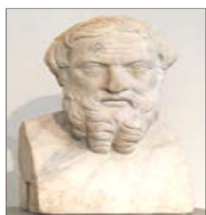

سنگ پالمرو، تکه‌ای بزرگ از یک ستون سنگی یادبود به نام «سالنامه شاهی» مربوط به پادشاهی کهن مصر است که در موزه شهر پالمرو ایتالیا نگهداری می‌شود.

«شواهد و مدارک»

- اقوام و جوامع باستانی حتی پیش از اختراع خط نیز به سرگذشت پیشینیان خود توجه و علاقه نشان می‌دادند؛ از این رو، سرگذشت قوم خود را معمولاً از ابتدای آفرینش به صورت شفاهی و سینه به سینه نقل می‌کردند. این سرگذشت نامه‌ها آمیخته با افسانه و داستان‌های حماسی بود و بعدها که تاریخ نگاری آغاز شد، بخش‌هایی از آن‌ها به کتاب‌های تاریخی نیز راه یافت.
- یکی از منابع مطالعه تاریخ، منقولات است که در برگرفته تاریخ شفاهی است ← افسانه‌ها و حماسه‌ها در این منبع قرار می‌گیرند.
- سنگ نوشته بیستون که به دستور داریوش یکم، پادشاه هخامنشی بر سینه کوهی واقع در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین در استان کرمانشاه کنونی کند شده است، یکی از بزرگ‌ترین سنگ نوشته‌های جهان به شمار می‌رود. داریوش در این سنگ نوشته به برخی اقدامات خود از جمله سرکوب گوماته مغ و دیگر شورشیان اشاره کرده است.

- در ایران باستان گویا سالنامه‌های دولتی وجود داشته که حاوی اخبار و رویدادهای مهم بوده‌اند.
- می‌توان تدوین و نگارش «خدای نامه» (خدای نامک) در زمان ساسانیان را نمونه‌ای از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست.

سردیس هرودت

پیشینه تاریخ نگاری در یونان باستان (اروپا)

- تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفته، آغاز شد.
- بخش عمده مطالب کتاب تاریخ هرودت به شرح جنگ های یونان و ایران اختصاص دارد.
- کتاب تاریخ هرودت کهن ترین و کامل ترین اثر تاریخی به جا مانده از عصر باستان است.

- هر چند هرودت به دلیل یونانی بودن و طرفدار یونان بودنش عمدتاً یا سهواً در گزارش رویدادهای مربوط به ایران دچار لغزش ها و بعضاً غرض ورزی هایی شده است.
- پس از هرودت، دیگر نویسندگان یونانی و سپس رومی، راهی را که او آغازکننده آن بود، ادامه دادند و فن تاریخ نویسی را تکامل بخشیدند.
- برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج رونق ادبیات و فلسفه، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.
- تاریخ جنگ های ایران و روم اثر پیروکپیوس / کتاب تاریخ جهانگشا اثر عطاملک جوینی / کوروش نامه اثر گزنفون است.

پیشینه تاریخ نگاری در دوران اسلامی

- ❖ در دوران اسلامی، تاریخ نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش چشمگیری یافت.
- ❖ «طبری» و «یهقی» از جمله مورخان مسلمان ایرانی هستند.

- مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می پرداختند.
- در این دوران مورخان توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند.
- عمده تمرکز مورخان در این دوران بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود.
- مورخان در این دوران به مسائل و موضوع های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی دادند.
- برخی از وقایع نویسان به عنوان منشی در خدمت شاهان و حاکمان بودند و آنان را در مسافرت ها و جنگ ها همراهی می کردند.
- بعضی از مورخان درباری به اسناد و مدارک دولتی دسترسی داشتند و می توانستند از آن ها برای ثبت و نگارش رویدادها استفاده کنند.

❖ ویژگی تاریخ نگاری دوران اسلامی

تحول تاریخ در دوره رنسانس

- ✓ دوره رنسانس (قرن های ۱۳ و ۱۷ م) شامل تحولات فکری و علمی است. رنسانس در اروپا شکل گرفت.
- ✓ تحولات دوره رنسانس علم تاریخ را نیز متحول کرد.
- ✓ در دوره رنسانس شیوه نوینی در تاریخ نگاری پدید آمد.

- ✓ در دوره رنسانس اساس تاریخ نگاری بر

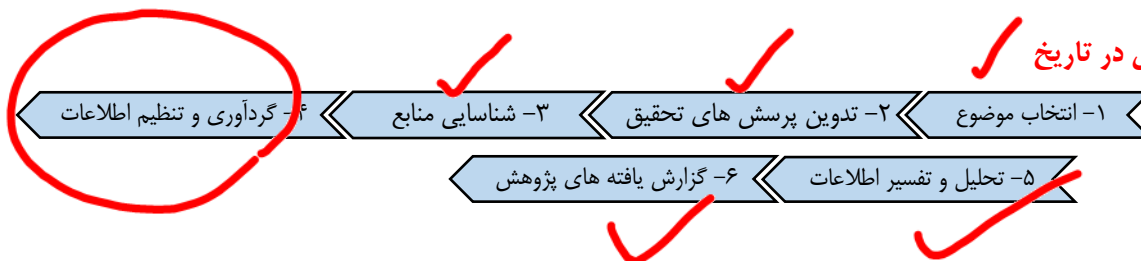
سنجش دقیق منابع
استناد به اسناد و مدارک
دوری از داستان پردازی

 ← بود.

مقایسه تاریخ‌نویسی قدیم و تاریخ‌نگاری نوین

تاریخ‌نویسی و وقایع‌نگاری قدیم	تاریخ‌نگاری نوین
تاریخ‌نویسی صرفاً به توصیف، شرح زندگانی، اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی می‌پرداخت.	تاریخ‌نویسی صرفاً به توصیف، شرح زندگانی، اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی می‌پرداخت. نمی‌شود.
تاریخ‌نویسی صرفاً مسائل سیاسی، نظامی و شرح حال پادشاهان بود.	تاریخ‌نویسی همه ابعاد فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، هنری و ... جوامع گذشته را در بر می‌گیرد.
تاریخ‌نویسی بیش‌تر به زندگی پادشاهان می‌پرداخت.	تاریخ تمام جنبه‌های زندگی مردمان و جوامع گذشته را مورد بررسی و مطالعه قرار می‌دهد.
علم تاریخ صرفاً به ثبت و نقل رویدادهای گذشته بسنده می‌کرد.	صرفاً به ثبت و به نقل گذشته بسنده نمی‌کند، بلکه زمینه‌ها، علت‌ها، نتایج و آثار گوناگون حوادث تاریخی را نیز بررسی و تجزیه و تحلیل می‌کند.
سقوط ساسانیان و توصیف ماجرای جنگ‌هایی که بین سپاه ساسانی و اعراب مسلمان رخ داد.	در بررسی سقوط ساسانیان فقط به ماجرای جنگ اشاره نمی‌کنند بلکه ابعاد وسیع‌تر، زمینه‌ها و علت‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و اجتماعی این واقعه را به همراه آثار و پیامدهای گوناگون آن، بررسی و تحلیل می‌کنند.
فقط دیده‌ها و شنیده‌ها را می‌نوشتند.	از یافته‌های علوم و فنون دیگر مانند باستان‌شناسی، جامعه‌شناسی و ... استفاده می‌کنند.

مراحل پژوهش در تاریخ

۱- انتخاب موضوع

- برای انتخاب موضوع پژوهش، معیارهایی باید مورد توجه قرار بگیرند
- موضوع تحقیق باید تازه باشد و تکراری نباشد، (ارائه حرف و نظر جدید)
- موضوع تحقیق باید دارای اثر و فایده باشد.
- محقق باید موضوعی را انتخاب کند که منابع و امکانات کافی در مورد آن موجود باشد.

۲- تدوین پرسش‌های تحقیق

■ هر پژوهش علمی نیازمند یک یا چند پرسش است.

- هدف پژوهش را مشخص می‌کند.
- مانع از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می‌شود.
- دلایل اهمیت پرسش

- زمینه‌ها
- علت‌ها
- آثار و نتایج
- در پژوهش‌های تاریخی، پرسش‌های پژوهش، اغلب درباره ← رویدادها و یا نقش افراد و گروه‌های درگیر رویدادها، مطرح می‌شوند.

۳- شناسایی منابع

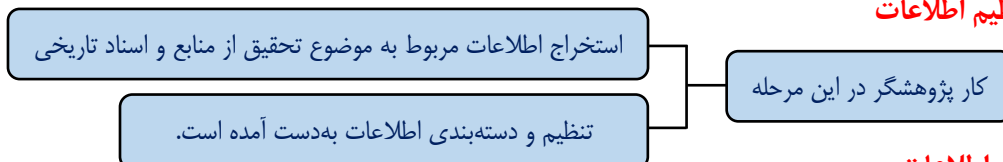
- در مرحله شناسایی، پژوهشگر باید
- منابع را شناسایی
- اسناد تحقیق را بررسی
- میزان اعتبار اسناد را بررسی ← کند.
- دقت و صحت اسناد را ارزیابی

- نویسندگان منابع چه کسانی بوده‌اند؟
- نویسندگان منابع چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته‌اند؟
- آیا نویسندگان منابع، خود شاهد وقایع بوده‌اند و یا از زبان دیگران حوادث را نقل کرده‌اند؟
- تا چه اندازه در نقل رویدادها دقت و صداقت داشته‌اند؟

▪ پرسش‌هایی که در مرحله شناسایی برای یک پژوهش تاریخی مطرح می‌شود:

▪ پژوهشگر تاریخ باید از اصالت سند و جعلی نبودن آن مطمئن شود.

۴- گردآوری و تنظیم اطلاعات

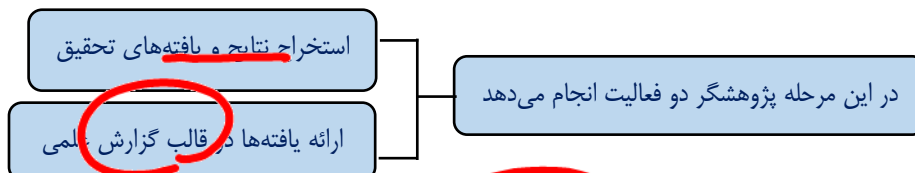

۵- تحلیل و تفسیر اطلاعات

▪ تحلیل و تفسیر رویدادهای تاریخی کار ساده‌ای نیست و مورخان برای انجام این کار، نیازمند روش‌ها و مهارت‌های خاصی هستند.

مقایسه کار مورخان با کارآگاهان پلیس		
کارآگاهان پلیس	مورخ	
به دنبال بازسازی صحنه جرم	در پی بازسازی وقایع گذشته	تفاوت
شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می‌تواند اثر انگشت و یا هر شیء به جا مانده در صحنه وقوع جرم باشد.	شواهدی که مورخ به دنبال آن‌ها است، تمامی منابع، اسناد و مدارکی هستند که درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته، اطلاعاتی در اختیار قرار می‌دهند.	
کارآگاهان و مورخان هر دو به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به گونه‌ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند.		تشابه

۶- گزارش یافته‌های پژوهش

منابع پژوهش علمی در تاریخ

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

۱- منبع شناخت و تفکر

۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده

۳- تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

توضیحات	فایده و کارکرد
- مطالعه سرگذشت انسان‌ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می‌آید. - با کاوش در گذشته می‌توان از تجربیات و اندیشه‌های مردمان گذشته برای تقویت و قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت. - جست و جوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت‌ها، آثار و نتایج رویدادها، قوه درک و مهارت اندیشه ورزی را افزایش می‌دهد. - در قرآن آیات بسیاری است که انسان‌ها را به مطالعه سرگذشت اقوام گذشته دعوت کرده و تاریخ را به عنوان یک منبع معتبر برای کسب شناخت و تفکر معرفی می‌کند. - به گفته شهید استاد مطهری: «از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می‌گیرد و عزت‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌ها، خوشبختی‌ها و بدبختی‌های تاریخی حساب‌های دقیق و منظم داردو با شناخت آن حساب‌ها و قانون‌ها می‌توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره‌گیری کرد.» «فَاقْصِصْ الْقِصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ» (اعراف: ۱۷۶) «قصه گذشتگان با ایشان بگوی، باشد که تفکر کنند.»	۱- منبع شناخت و تفکر
- دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی‌شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می‌کند. - رویدادهای تاریخی اگرچه در زمان معینی در گذشته به وقوع پیوسته‌اند، اما آثار، نتایج و پیامدهای این رویدادها، گذشته، حال و آینده را به یکدیگر پیوند می‌دهد. - نتایج و تأثیرات برخی حوادث عظیم تاریخی مانند تأسیس سلسله بزرگ هخامنشیان، جنگ‌های صلیبی، نهضت رنسانس، کشفیات جغرافیایی و انقلاب‌های بزرگ معاصر، فقط محدود به زمان وقوع این حوادث نبوده، بلکه دوران پس از آن حوادث را نیز به طور چشمگیری متأثر کرده است. - تحولی که پیامبران الهی و یا شخصیت‌های مهم تاریخی هم‌چون افلاطون، امیرکبیر، امام خمینی و... ایجاد کرده‌اند، نه تنها مردمان و جوامع عصر خویش، بلکه نسل‌های متمادی بشر را تا به امروز تحت تأثیر قرار داده و بر آیندگان نیز تأثیرگذار خواهد بود. - مطالعه تاریخ به ما کمک می‌کند تا بفهمیم که فرهنگ‌ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده‌اند. - علم تاریخ می‌تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده، کمک کند.	۲- بهره‌گیری از گذشته برای حال و آینده
- مردمانی که برای نسل‌های متوالی، سرگذشت مشترکی داشته و سالیان طولانی در شادی‌ها و تلخ کامی‌ها، موفقیت‌ها و شکست‌های هم شریک بوده‌اند، به طور طبیعی نسبت به سرزمین و گذشته خود، نوعی احساس علاقه و دلبستگی خاص پیدا می‌کنند. - آگاهی افراد یک جامعه نسبت به گذشته مشترکشان، باعث خودآگاهی و یگانگی بیش‌تر آنان می‌شود. شناخت گذشته و مطالعه و بررسی زندگی مردمان در زمان‌ها و مکان‌های دیگر، به ما کمک می‌کند که درک درستی از هویت و کیستی خود پیدا کنیم و بدانیم، که بوده‌ایم و چگونه به جایگاهی که هم‌اکنون هستیم، رسیده‌ایم. - آگاهی تاریخی ایرانیان به گذشته خود، به همراه زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، نقش زیادی در حفظ موجودیت و هویت آنان در طول تاریخ داشته است. - نیاکان ما به اتکای چنین آگاهی و دلبستگی به زبان و فرهنگ خویش بوده است که توانسته‌اند در برابر حوادث عظیمی هم‌چون حمله اسکندر مقدونی، تهاجم ویرانگر مغولان و نظایر آن، دوام بیاورند و مانع فروپاشی جامعه و فرهنگ ایرانی شوند. - مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت میراث فرهنگی را به ما نشان می‌دهد و کمک می‌کند که میراث فرهنگی را به عنوان بخشی از هویت و شناسنامه ملی خویش بدانیم و در حفظ و نگهداری آن کوشا و سهیم باشیم.	۳- تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ

منشور کورش (منابع دست اول) در موزه
بریتانیا در لندن

سکه اشکانی (منابع دست اول)

طاق بستان (منابع دست اول) - کرمانشاه

■ مهم ترین وقایع ایران و جهان باستان:

- ✓ ۷۳ ق م: قیام اسپارتاکوس
- ✓ ۵۳ ق م: پیروزی سورنا بر رومیان در جنگ حران
- ✓ ۶۴ م: ویرانی بخش بزرگی از شهر رم در آتش سوزی مهیب
- ✓ ۸۰ م: افتتاح آمفی تئاتر رم
- ✓ ۲۲۴ م: پیروزی اردشیر بابکان بر پادشاه اشکانی و تاسیس حکومت ساسانی
- ✓ ۲۶۰ م: اسارت والرین (امپراتور روم) به دست شاپور یکم
- ✓ ۳۱۳ م: صدور فرمان میلان برای موجودیت رسمی دین مسیح در قلمرو امپراتوری روم
- ✓ ۳۳۰ م: انتخاب شهر بیزانتیوم به پایتختی امپراتوری روم
- ✓ ۳۶۳ م: شکست سپاه روم از ایران و کشته شدن سران امپراتور
- ✓ ۴۷۵ م: سقوط امپراتوری روم غربی
- ✓ ۴۹۰ م: آغاز جنبش مزدک
- ✓ ۶۲۸ م: قتل خسرو پرویز و بروز آشفتگی در دربار ساسانیان
- ✓ ۶۳۶ م: شکست رومیان از اعراب مسلمان در جنگ یرموک
- ✓ ۶۴۲ م: شکست سپاه ساسانی از اعراب مسلمان در نهاوند
- ✓ ۶۵۱ م: قتل یزدگرد سوم و پایان حکومت ساسانی

تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص:

- ۱- واژه تاریخ ← گاهی منظور از آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که یک فرد یا یک جامعه از سر گذرانده است.
- ۲- واژه تاریخ در نوشته‌ها و زبان مردم ← علم و روش‌های علمی است که به وسیله آن رویدادهای گذشته براساس شواهد و مدارک مطالعه و تحلیل می‌شوند.
- ۳- تعریف تاریخ ← تاریخ، علمی است که به مطالعه جنبه‌های مختلف زندگی انسان‌ها و جوامع در گذشته می‌پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می‌کند.
- ۴- هدف تاریخ ← شناخت و آگاهی نسبت به زندگی اجتماعی در گذشته است.
- ۵- خدای نامه ← سال شمار وقایع حکومت ساسانیان است.
- ۶- هرودت ← پدر علم تاریخ است.
- ۷- رنسانس ← تحولات فکری و علمی قرن‌های (۱۶ و ۱۷ م) که در اروپا به وقوع پیوست.
- ۸- وقایع‌نگاران قدیم ← کسانی که به توصیف و شرح زندگانی و اقدامات فرمانروایان و امور سیاسی و نظامی می‌پرداختند.
- ۹- تاریخ‌نگاری نوین ← کسانی که علاوه بر ثبت و نقل رویدادهای گذشته به بررسی و تجزیه و تحلیل وقایع نیز می‌پردازند.
- ۱۰- شناسایی منابع ← در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیقی، میزان اعتبار، دقت و صحت آن‌ها را ارزیابی می‌کند.
- ۱۱- منابع دست اول ← به همه آثاری گفته می‌شود که در زمان وقوع حادثه با نزدیک‌ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده‌اند. (پدید آمده‌اند)
- ۱۲- منابع دست دوم ← به همه منابع، تحقیقات و آثاری گفته می‌شود که مدت‌ها پس از وقوع رویدادها و با استفاده از منابع دست اول، پدید آمده‌اند.

درس اول؛ تاریخ و تاریخ نگاری

الف) سؤالات درست و نادرست

۱. واژه «تاریخ» دارای معانی مختلفی است. گاهی منظور از آن، مجموعه حوادث و رویدادهایی است که فرد یا جامعه از سر گذرانده است؛ مانند «تاریخ ایران» که منظور از آن، مجموعه حوادثی است که در زمان گذشته بر سر مردم ایران آمده است.
۲. تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفت، آغاز شد.
۳. در گذشته مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل و آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند.
۴. اساس تاریخ نگاری نوین بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی بود.
۵. وقایع نگاران قدیم به تمام جنبه های زندگی مردمان و جوامع گذشته می پرداختند.
۶. انتخاب موضوع تنها باید تازه و جدید باشد.
۷. پس از مرحله شناسایی منابع، مرحله تحلیل و تفسیر اطلاعات شکل می گیرد.
۷. علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، جزء منابع دست اول یا اصلی هستند.
۸. مطالعه سرگذشت انسان ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می آید.
۱۰. دامنه شناخت و آگاهی تاریخی فقط محدود به گذشته نمی شود، بلکه به درک زمان حال و ترسیم مسیر آینده نیز کمک می کند.

پاسخ :

- ۱- درست
- ۲- درست
- ۳- درست
- ۴- درست
- ۵- نادرست، وقایع نگاران نوین به تمام جنبه های زندگی مردمان و جوامع گذشته می پردازند نه وقایع نگاران قدیم.
- ۶- نادرست، تازه و جدید بودن یکی از ویژگی های انتخاب موضوع است، انتخاب موضوع باید دارای اثر و فایده هم باشد.
- ۷- نادرست، پس از مرحله شناسایی منابع، مرحله گردآوری و تنظیم اطلاعات آغاز می شود.
- ۸- درست
- ۹- درست
- ۱۰- درست

ب) برقراری ارتباط

۱۱. هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ «در ستون سمت چپ یک یا چند مورد اضافی است.»

۱. تاریخ هرودت	آ. نقش اساسی و محوری در تاریخ دارد.
۲. تاریخ طبری	ب. قدیمی ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده است.
۳. انسان	پ. این کتاب تاریخی بیشتر به شرح جنگ های ایران و یونان پرداخته است.
۴. مکان	
۵. سنگ نوشته ای به خط مصری کهن	

✍ پاسخ :

۱۱- آ) ۳ ب) ۵ پ) ۱

۱۲. هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ «در ستون سمت چپ یک یا چند مورد اضافی است.»

۱. سکه ها	آ. سومین مرحله یک پژوهش تاریخی است
۲. کتاب تاریخ ایران باستان	ب. از منابع دست اول با اصلی است.
۳. شناسایی منابع	پ. از فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ است.
۴. میراث فرهنگی	ت. مطالعه و بررسی گذشته، ارزش و اهمیت این مورد را را آشکار می سازد.
۵. تحلیل و تفسیر اطلاعات	
۶. تقویت حس هویت ملی	

✍ پاسخ :

۱۲- آ) ۳ ب) ۱ پ) ۶ ت) ۴

پ) سؤالات جای خالی

۱۳. پدیده های تاریخی دور از دسترس اند و قابل مشاهده نیستند و نمی توان آنها را به طور درک کرد.
۱۴. نهادها، جوامع، کشورها و در یک کلام تمدن ها نیز پیامد رفتارهای و انسان ها است.
۱۵. هدف علم تاریخ، شناخت و آگاهی نسبت به زندگی در گذشته است.
۱۶. قدیمی ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه ای از سنگ نوشته ای به خط است.
۱۷. خدای نامه در زمان را می توان نمونه ای از دلبستگی ایرانیان به نگارش وقایع و ضبط سلسله حوادث تاریخی دانست.
۱۸. برخی از پژوهشگران معتقدند که رواج و رونق و ، تأثیر مهمی بر شکوفایی و گسترش علم تاریخ در یونان باستان داشته است.
۱۹. تحولات فکری و علمی در دوره «حدود قرن های ۱۳ تا ۱۷ م» در اروپا به وقوع پیوست.
۲۰. اولین مرحله پژوهش در تاریخ است.
۲۱. مانع از بیراهه رفتن پژوهشگر در مسیر درست پژوهش می شوند.
۲۲. در مرحله کار مورخان شباهت بسیاری به کار کارآگاه پلیس دارد.
۲۳. منشور کورش جزء منابع دست است.
۲۴. نیاکان ما با اتکا به آگاهی و دلبستگی به و خویش توانسته اند در برابر حوادث عظیمی هم چون حمله اسکندر دوام بیاورند.

که پاسخ :

- ۱۳- مستقیم
- ۱۴- فردی - جمعی
- ۱۵- اجتماعی
- ۱۶- کهن مصری
- ۱۷- ساسانیان
- ۱۸- ادبیات - فلسفه
- ۱۹- رنسانس
- ۲۰- انتخاب موضوع
- ۲۱- تدوین پرسش های تحقیق
- ۲۲- تحلیل و تفسیر اطلاعات
- ۲۳- اول
- ۲۴- زبان - فرهنگ

ت) سوالات پاسخ کوتاه

۳۷. نقش محوری و اساسی در رویدادها و تحولات تاریخی دارد؟

انسان

۳۸. پس از هروودت و دیگر نویسندگان یونانی مورخان این کشور راه او را ادامه دادند؟

رومی

۳۹. کدام مرحله از مراحل شش گانه پژوهش در تاریخ، هدف پژوهش را مشخص می کند؟

تدوین پرسش های تحقیق

۴۰. پژوهشگر تاریخ پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، چه مواردی را ارزیابی می کند؟

اعتبار، دقت و صحت

۴۱. پژوهشگر تاریخ در مرحله تحلیل و تفسیر اطلاعات به دنبال چه شواهدی است؟

منابع، اسناد و مدارک

ث) تعاریف، اصطلاحات و مفاهیم تاریخی

۴۲. تاریخ

علمی است که به مطالعه جنبه های مختلف زندگی انسان ها و جامعه ها در گذشته می پردازد و علل و نتایج افکار و اعمال پیشینیان را بررسی و تحلیل می کند.

۴۳. خدای نامه ها «خدای نامک ها»

خدای نامه ها در زمان ساسانیان نگارش یافت و دلالت بر علاقه ایرانیان بر ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم دارد.

۴۴. پدر علم تاریخ

تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور هروودت، که «پدر تاریخ» لقب گرفته آغاز شد.

۴۵. رنسانس

به دنبال پیشرفت های فکری و علمی که حدود قرن های ۱۳ تا ۱۷ میلادی شکل گرفت، دوره رنسانس پدید آمد.

۴۶. اصالت و جعلی نبودن

مورخ در استفاده از اسناد و مدارک باید به اصالت آن ها و همچنین جعلی یا مخدوش نبودن آن ها پی ببرد.

۴۷. منابع دست اول یا اصلی

به همه آثار تاریخی گفته می شود که در زمان وقوع حادثه یا نزدیک ترین زمان به وقوع آن، نوشته شده اند. به عبارت دیگر، نویسندگان این نوع منابع، خود ناظر رویدادها بوده اند یا شرح ماجرا را از شاهدان واقعه شنیده اند.

۴۸. منابع دست دوم یا فرعی

به همه تحقیقات و آثار تاریخی گفته می شود که بر پایه منابع دست اول پدید آمده اند.

ج) مقایسه پدیده های تاریخی

۴۹. روش و بینش مورخان دوران اسلامی را با مورخان پس از رنسانس مقایسه کنید.

بیش تر مورخان دوران اسلامی به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می پردازند و توجه چندانی به بررسی علل و آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند. این مورخان بیش تر به بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان می پرداختند و به مسائل اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیت چندانی نمی دادند. پس از رنسانس علم تاریخ به تدریج متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ نگاری پدید آمد.

اساس این شیوه بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی بود. در این شیوه مورخ به تمام ابعاد زندگی انسانی توجه کرد و تنها به نقل حوادث اکتفا نکرد بلکه آن ها را تجزیه و تحلیل و ریشه یابی کرد.

۵۰. کار مورخان و کارآگاهان پلیس را با یکدیگر مقایسه کنید.

کار مورخان شباهت بسیاری به کار کارآگاهان پلیس دارد. کارآگاهان و مورخان، هر دو، به دنبال شواهد و مدارکی هستند که به گونه ای گذشته را بازسازی و تفسیر کنند. اولی به دنبال بازسازی صحنه جرم و دومی در پی بازسازی وقایع گذشته است. شواهدی که کارآگاه به دنبال آن است، می تواند اثر انگشت یا هر شیء به جا مانده در صحنه وقوع جرم باشد. اما شواهدی که مورخ به دنبال آن ها است. منابع، اسناد و مدارکی است که اطلاعاتی را درباره زندگی مردم در روزگاران گذشته در اختیار قرار می دهند.

۵۱. منابع دست اول و دست دوم را با یکدیگر مقایسه کنید.

منابع دست اول دارای اصالت بیش تری است و در زمان وقوع رویداد شکل گرفته است ولی منابع دسته دوم بر پایه منابع دسته اول پدید می آیند و می توان گفت تا حدودی اصالت آن ها کمتر است.

چ) اظهار نظر و قضاوت

۵۲. به نظر شما چرا تاریخ را باید با شیوه علمی و روشمند نوشت؟

چون صرف بیان حوادث و رویدادها چندان اثر بخش نیست و در بیان رویدادهای گذشته باید بر اساس سنجش دقیق منابع و استناد به اسناد و مدارک توجه کرد. در علم تاریخ نباید تنها رویدادهای گذشته را ثبت و نقل کرد، بلکه زمینه ها، علت ها، نتایج و آثار حوادث نیز باید بررسی شود تا مطالعه تاریخ کارایی بیش تری داشته باشد.

۵۳. به نظر شما دلیل اهمیت اشیا و آثار در مطالعات تاریخی چیست؟

آثار و اشیای تاریخی می توانند بخشی از هویت یک ملت و تمدن بازگو کنند. این آثار اطلاعات ارزشمندی درباره نظام اجتماعی، باورها، فرهنگ، وضعیت اقتصادی و میزان پیشرفت های فنی مردمان و جوامع گذشته ارائه می دهند.

۵۴. چرا بازگرداندن اشیای تاریخی به کشور مهم و ارزشمند است؟

چون این آثار بخشی از گذشته پرافراز و نشیب کشور ما را نمایش می دهند و می توانند برخی از خلاءهای موجود را پر کرده و درستی یا نادرستی برخی از اخبار را مشخص کنند.

ح) توصیف، فهرست و طبقه بندی اجزا با ویژگی های پدیده های تاریخی

۵۵. رویدادهای تاریخی چگونه پدید می آید؟

رویداد ها و پدیده های تاریخی در نتیجه رفتار متقابل انسان ها با یکدیگر و با طبیعت، پدید آمده اند.

۵۶. شکل گیری نهادهای، جوامع، کشورها و به طور کلی، تمدن ها، پیامد چیست؟

پیامد رفتارهای فردی و جمعی انسان هاست.

۵۷. زندگی اجتماعی انسان شامل کدام جنبه ها است؟

زندگی اجتماعی انسان شامل تمامی جنبه های فکری، مذهبی، سیاسی، نظامی، اقتصادی، علمی، حقوقی و هنری می شود.

۵۸. نگارش خدای نامه در دوره ساسانیان نشانه چیست؟

خدای نامه ها نشان دهنده علاقه ایرانیان به ثبت و نگارش اخبار و رویدادهای مهم است.

۵۹. اساس تاریخ نویسی در دوران رنسانس چه بود؟

اساس تاریخ نویسی دوره رنسانس بر سنجش دقیق منابع، استناد به اسناد و مدارک معتبر و دوری از داستان پردازی بود.

۶۰. در پژوهش های تاریخی، از یافته های کدام علوم و فنون استفاده می شود؟

باستان شناسی، جامعه شناسی، فلسفه، جغرافیا، زبان شناسی، اقتصاد و گاه شماری استفاده می شود.

۶۱. برای انتخاب موضوع پژوهش به چه معیارهایی باید توجه کرد؟

۱) موضوع پژوهش باید تازه باشد و تکراری نباشد. ۲) اثر و فایده داشته باشد. ۳) منابع و اطلاعات کافی در مورد آن موجود باشد.

۶۲. علت اهمیت تدوین پرسش در پژوهش تاریخی یا تحقیقی چیست؟

به وسیله پرسش هدف پژوهش مشخص می شود، پرسش مناسب مانع از به بیراهه رفتن پژوهشگر از مسیر درست پژوهش می شود.

۶۳. پاسخ دادن به سؤال «چه گرایش دینی، اجتماعی یا سیاسی داشته اند؟» مربوط به کدام مرحله یک پژوهش تاریخی است؟

شناسایی منابع

۶۴. منابع پژوهش از لحاظ درجه اهمیت و اعتبار به چند دسته تقسیم می شوند؟

۱) منابع دست اول یا اصلی ۲) منابع دست دوم یا فرعی

۶۵. فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ را نام ببرید.

۱) منبع شناخت و تفکر ۲) بهره گیری از گذشته برای حال و آینده ۳) تقویت حس میهن دوستی و هویت ملی

۶۶. مطالعه تاریخ چگونه باعث افزایش قوه درک و مهارت اندیشه ورزی می شود؟

جست وجوی شواهد و مدارک تاریخی و تحلیل و تفسیر علت ها، آثار و نتایج رویدادها، قوه درک و مهارت اندیشه ورزی را

افزایش می دهد.

خ) کاربرست شواهد و مدارک تاریخی

۶۷. سنگ نوشته بیستون که به دستور داریوش یکم پادشاه هخامنشی بر سینه کوهی واقع در شهر بیستون از توابع شهرستان هرسین

در استان کرمانشاه کنونی کنده شده است، یکی از بزرگترین سنگ نوشته های جهان به شمار می رود. داریوش در این سنگ نوشته به

برخی از اقدامات خود از جمله سرکوب گوماته مغ و دیگر شورشیان اشاره کرده است.

آ. این سنگ نوشته جزء کدام دسته از منابع تاریخی می باشد؟

ب. علت اهمیت این منبع تاریخی چیست؟

پ. چرا این سنگ نوشته یک سند تاریخی معتبر است؟

که پاسخ :

۶۷- (آ) منابع دست اول

ب) به عنوان یک منبع دست اول از اصالت و اهمیت ویژه ای برخوردار است.
پ) چون دارای قدمت تاریخی است و اطلاعات مکتوب آن در زمان خود پادشاه (داریوش یکم) ثبت و ضبط شده است.

۶۸- متن زیر را بخوانید و به پرسش های داده شده پاسخ دهید.

سفارش امام علی (ع) به امام حسن (ع):

«فرزندم، هر چند من به اندازه همه آنان که پیش از من بوده اند نزیسته ام، اما در کارهایشان نگریسته ام و در سرگذشت هاشان اندیشیده و در آنچه از آنان مانده، رفته و دیده ام تا چون یکی از ایشان گردیده ام بلکه با آگاهی که از کارهایشان به دست آورده ام گویی چنان است که با نخستین تا پسینشان به سر برده ام. پس از آنچه دیدم روشن را از تاریک و سودمند را از زبان بار بازشناختم و برای تو از هر چیز زبده آن را جدا ساختم و نیکویی آن را برایت جست و جو کردم و آن را که شناخته نبود از دسترس تو به دور انداختم.»
(آ) در متن بالا به کدام نقش و اهمیت تاریخ اشاره شده است؟
ب) با توجه به فواید علم تاریخ چگونه می توان قوه شناخت و تفکر را قوی کرد؟

که پاسخ :

۶۸- (آ) منبع شناخت و تفکر تأکید شده است.

ب) مطالعه سرگذشت انسان ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای پرورش قوه شناخت و تفکر است.

د) سوالات تشریحی کامل (علل، دلایل آثار نتایج و پیامدهای تاریخی)

۶۹- مهم ترین ویژگی های رویدادهای تاریخی را بیان کنید.

- ۱) رویداد ها و پدیده های تاریخی دور از دسترس اند.
- ۲) پدیده های تاریخی قابل مشاهده نیستند و نمی توان آن ها را به طور مستقیم درک کرد.
- ۳) پدیده های تاریخی را به وسیله شواهد و مدارک باید شناخت.
- ۴) پدیده های تاریخی مجزا و مستقل نیستند و با یکدیگر روابط علت و معلولی دارند.
- ۵) پدیده های تاریخی تکرارپذیر و قابل تجزیه نیستند.

۷۰- پیشینه نگاری به چه زمانی باز می گردد؟

تاریخ از جمله علمی است که پیشینه بسیار کهنی دارد. پس از اختراع خط در حدود ۵ هزار سال پیش، به تدریج توجه انسان به ثبت و نگارش رویدادهای عصر خویش جلب شد.

۷۱- در مورد قدیمی ترین متن تاریخی که تا کنون کشف شده، توضیح دهید.

قدیمی ترین متن تاریخی که تاکنون کشف شده، تکه ای از سنگ نوشته ای به خط کهن مصری است که بیش از ۴ هزار سال قدمت دارد. در این سنگ نوشته نام تعدادی از فراعنه و برخی از حوادث آمده است.

۷۲- تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن، چگونه آغاز شد؟

تاریخ نگاری در مفهوم کامل آن، از قرن پنجم پیش از میلاد در یونان باستان و با ظهور مورخ بزرگی مانند هرودت که «پدر تاریخ» لقب گرفته، آغاز شد.

۷۳- علت اهمیت کتاب تاریخ هرودت در چیست؟

کتاب تاریخ او که بخش عمده مطالب آن به شرح جنگ های یونان و ایران اختصاص دارد، کهن ترین و کامل ترین اثر تاریخی به جا مانده از عصر باستان است.

۷۴. ویژگی تاریخ نگاری در دوران اسلامی را توضیح دهید.

در دوران اسلامی، تاریخ نگاری در میان مسلمانان رواج و گسترش چشمگیری یافت و کتاب های تاریخی ارزشمندی توسط مورخان مسلمانان نوشته شد. شمار زیادی از این مورخان مانند طبری، بیهقی و ... ایرانی بودند.

۷۵. در گذشته تاریخ نگاری به چه شکلی معمول و مرسوم بود؟

در گذشته مورخان اغلب به تنظیم، ثبت و نگارش وقایع می پرداختند و توجه چندانی به بررسی علل، آثار و نتایج رویدادهای تاریخی نداشتند، علاوه بر آن عمده تمرکز این مورخان بر بیان حوادث سیاسی و نظامی و شرح حال فرمانروایان بود و به مسائل و موضوع های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی اهمیتی نمی دادند.

۷۶. تأثیر رنسانس بر تحول علم تاریخ چگونه بود؟

به دنبال تحولات فکری و علمی که در دوره رنسانس در اروپا به وقوع پیوست، به تدریج علم تاریخ نیز متحول شد و شیوه نوینی در تاریخ نگاری پدید آمد.

۷۷. کار پژوهشگر در مرحله شناسایی منابع چیست؟

در این مرحله، پژوهشگر پس از شناسایی منابع و اسناد تحقیق، میزان اعتبار، دقت و صحت آن ها را ارزیابی می کند.

۷۸. به کدام منابع، منابع دست اول یا اصلی گفته می شود؟

علاوه بر منابع مکتوب، تمامی آثار باستانی و تاریخی، شامل بناها، ابزارها، اشیاء، سنگ نگاره ها و سنگ نوشته ها، سکه ها و هر وسیله ای که از گذشته به جای مانده است، به عنوان منبع دست اول محسوب می شوند.

۷۹. یکی از فواید و کارکردهای مطالعه تاریخ، «شناخت و تفکر» است. این مورد را توضیح دهید.

مطالعه سرگذشت انسان ها و جوامع گذشته، منبع و گنجینه ارزشمندی برای تقویت و پرورش قوه شناخت و تفکر به حساب می آید. با کاوش در گذشته می توان از تجربیات و اندیشه های مردمان گذشته برای تقویت قدرت شناخت و تفکر بهره گرفت.

۸۰. شهید مطهری نظر قرآن را پیرامون تاریخ بشر چگونه بیان می کند؟

از نظر قرآن، تاریخ بشر و تحولات آن، بر طبق یک سلسله سنن و نوامیس صورت می گیرد و عزت ها، ذلت ها، موفقیت ها و شکست ها، خوشبختی ها و بدبختی های تاریخی حساب های دقیق و منظم دارد و با شناخت آن حساب ها و قانون ها می توان تاریخ حاضر را تحت فرمان درآورد و به سود سعادت خود و مردم از آن بهره گیری کرد.

۸۱. علم تاریخ چگونه می تواند به ما در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خود و سایر جوامع کمک کند؟

مطالعه تاریخ به ما کمک می کند تا بفهمیم که فرهنگ ها و جوامع بشری چگونه و تحت تأثیر چه عوامل و شرایطی به وجود آمده، پیشرفت کرده و به وضعیت امروزی رسیده اند. بدین گونه، علم تاریخ می تواند ما را در ارزیابی و شناخت درست اوضاع و شرایط کنونی جامعه خویش و سایر جوامع و نیز ترسیم افق آینده کمک کند.

تاریخ؛ زمان و مکان

دو رکن مهم دانش تاریخ

← زمان و مکان

ابداع گاه شماری

- نتیجه تلاش مشترک دانشمندان علوم ریاضیات، نجوم و فیزیک
- تعریف : نظامی برای اندازه گیری دقیق زمان

مهم ترین مبدهای گاه شماری

- مبدا دینی
- مبدا ملی و قومی
- مبدا مبتنی بر حوادث طبیعی

تاریخچه گاه شماری در جهان

- بین النهرین (بابل) ← خورشیدی - قمری
- مصر ← خورشیدی
- در آغاز دقیق نبود و بر اساس گاه شماری
- روم (مسیحیان) ←
- تولد میلاد مسیح ← مبدا گاه شماری رومیان
- همان گاه شماری میلادی امروزی است.
- تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی
- بر پایه گردش ماه به دور زمین
- هجری قمری
- مبدا آن ← هجرت پیامبر از مکه به مدینه

تاریخچه گاه شماری در ایران

- هخامنشیان
- خورشیدی - قمری بابلی
- نام ماه ها بر اساس فرهنگ و آیین ایرانی
- اشکانیان
- گاه شماری بابلی، سلوکی و اوستایی
- اوستایی (گاه شماری دینی زرتشتیان)
- ساسانیان
- ۵ روز اضافی به نام اندرگاه (پنجه)
- مبداء ← به تخت نشستن هر پادشاه
- نام گذاری ماه ها بر اساس اسامی ایزدان و فرشتگان
- یزدگردی
- جلالی
- دوازده حیوانی
- هجری قمری و در کنار آن
- هجری خورشیدی
- دوران اسلامی
- تقویم هجری خورشیدی بر اساس گاه شماری
- جلالی در سال ۱۳۰۴ تنظیم شده است.

خط زمان

- ابزاری برای نشان دادن ترتیب زمان وقوع اتفاقات یک دوره
- نظم و ترتیب رویدادها ← کرونولوژی

تاریخ و مکان؛ تاثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی

- عوامل جغرافیایی
 - آب و هوا
 - پستی و بلندی ها
 - موقعیت ارتباطی
 - آب و خاک
 - دسترسی به آب های آزاد
- هرودت ← برای نگارش کتاب خود به مصر و فینیقیه رفت و از نزدیک شرایط آنجا را بررسی کرد.
- ابن خلدون ← مقدمه کتاب العبر را به تاثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داد.

جغرافیای تاریخی

- به مطالعه مناطق و سرزمین های مختلف در گذشته و بررسی تاثیر محیط طبیعی بر رویدادهای تاریخی می پردازد.
- هدف ← بررسی تاثیر عوامل جغرافیایی بر
 - شکل گیری تمدن ها
 - مهاجرت ها
 - پیروزی و شکست ها
 - ایجاد و گسترش راه ها
 - برپایی شهرها

نقشه های تاریخی

- ارائه اطلاعات
- فرهنگی
- اقتصادی
- اجتماعی
- جمعیتی

درس دوم: تاریخ؛ زمان و مکان

▪ نخستین پرسش‌هایی که برای تاریخ‌نگاران مطرح می‌شود، این است که رویدادهای تاریخی در چه زمانی و کجا رخ داده‌اند.

▪ دو رکن مهم دانش تاریخ | زمان ← مکان است.

تاریخ؛ زمان و گاه‌شماری

زیرا

○ دانش تاریخ بدون توجه به زمان، معنایی ندارد ← رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی داده‌اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آن‌ها، نمی‌توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

ابداع گاه‌شماری

- انسان‌ها از گذشته‌های بسیار دور با زمان و نحوهٔ سنجش آن مواجه بوده‌اند.
- یکی از دستاوردهای مهم بشر، اندازه‌گیری زمان و ابداع گاه‌شماری یا تقویم به شمار می‌رود.

گاه شماری = تقویم

▪ **گاه‌شماری:** نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق (ماه، سال و روز) ابداع کرده است.

▪ دانش و مهارت اندازه‌گیری زمان با علوم **مانند** نجوم | ریاضیات | فیزیک ← ارتباط نزدیکی دارد.

- ابداع تقویم، نتیجهٔ تلاش مشترک دانشمندان علوم (ریاضیات، نجوم، فیزیک) به حساب می‌آید.
- در نتیجه نیاز به زمان سنجی بود که بشر موفق شد ابزارهای همانند ساعت آفتابی، آبی و شنی و همچنین وسیله پیچیده تری مثل اسطرلاب را اختراع کند.

اسطرلاب، وسیله‌ای برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان

«یک توضیح»

یکی از اقدامات ضروری در تنظیم و تدوین گاه‌شماری، انتخاب یک مبدأ معین است.

• مبدأ دینی:

رایج‌ترین مبدأ گاه‌شماری در جهان است.
یهودیان ← پیدایش و آفرینش انسان
مسیحیان ← تولد حضرت عیسی (ع)
مسلمانان ← هجرت حضرت رسول (ص) از مکه به مدینه

• مبدأ ملی و قومی:

رویدادی که جنبهٔ ملی و افتخارآمیز دارد. مثل پیروزی در یک جنگ، رهایی از ظلم و ستم زورگویان، بر تخت نشستن یک پادشاه و کسب استقلال و آزادی
• در گاه‌شماری‌های مصری، بابلی و اوستایی مبدأ گاه‌شماری، بر تخت نشستن پادشاهان بود.

• مبدأ مبتنی بر حوادث طبیعی:

رویدادهای بزرگ طبیعی مانند وقوع آتشفشان یا طوفان
سومریان گاه شماری تاریخ خود را به قبل و بعد از طوفان نوح تقسیم می‌کردند.
سومری‌ها تاریخ خود را به قبل و بعد از طوفان [نوح] تقسیم می‌کردند.

❖ مهم‌ترین مبدأهای گاه‌شماری

تاریخچه گاه‌شماری در جهان

مردمان بین النهرین (میان رودان) و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاه‌شماری پیشگام بودند.

گاه‌شماری	ویژگی‌ها
گاه‌شماری در بین النهرین (بابل)	• در بین النهرین و به خصوص در میان بابلی‌ها، گاه‌شماری «خورشیدی-قمری» رایج بود. • در این گاه‌شماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می‌شد. • از آنجایی که سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز است، برای رفع این اختلاف، هر سه سال، یک ماه به سال می‌افزودند.
گاه‌شماری در مصر	• مصریان گاه‌شماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند. • مصریان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز محاسبه می‌کردند. • در گاه‌شماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می‌شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می‌گردید. • مصریان برای محاسبه یک چهارم شبانه روز اضافی، هر چهار سال یک روز (شبانه روز) به سال می‌افزودند و به قولی کبیسه می‌گرفتند.
گاه‌شماری در روم (مسیحیان)	• رومیان در آغاز گاه‌شماری دقیقی نداشتند، به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م امپراتوری روم (ژولیوس سزار) دستور داد گاه‌شماری رومی براساس گاه‌شماری مصری اصلاح شود. • حدود دو قرن پس از آن که امپراتوری روم دین مسیحیت را رسمیت بخشید، در سال ۵۲۵ م. تولد حضرت مسیح (ع) به عنوان مبدأ گاه‌شماری رومیان (مسیحیان) تعیین شد. • حدود ۱۰۰۰ سال بعد، پاپ گِریگوار سیزدهم به کمک منجمان بار دیگر گاه‌شماری مسیحیان را اصلاح کرد. • گاه‌شماری مسیحی، امروزه به نام گاه‌شماری میلادی شناخته می‌شود.
گاه‌شماری هجری قمری	• این گاه‌شماری (هجری قمری) تقویم رایج بیش‌تر کشورهای اسلامی است. • گاه‌شماری هجری قمری بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است. • مبدأ گاه‌شماری هجری قمری، اول محرم سالی است که پیامبر اسلام (ص) از مکه به مدینه هجرت کرد.

نام ماه‌های گاه‌شماری هجری شمسی (خورشیدی)، قمری و میلادی

گاه‌شماری	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲
هجری شمسی (خورشیدی)	فروردین	اردیبهشت	خرداد	تیر	امرداد	شهریور	مهر	آبان	آذر	دی	بهمن	اسفند
هجری قمری	محرم	صفر	ربیع‌الاول	ربیع‌الثانی	جمادی‌الأول	جمادی‌الثانی	رجب	شعبان	رمضان	شوال	ذی‌القعدة	ذی‌الحجه
میلادی	ژانویه	فوریه	مارس	آوریل	مه	ژوئن	ژوئیه	اوت	سپتامبر	اکتبر	نوامبر	دسامبر

نکته * اولین و آخرین ماه‌های تقویم میلادی، قمری و شمسی از اهمیت بیشتری برخوردار است.

«ویژه علاقمندان»

فرمول‌های تطبیق و تبدیل سال‌ها به هم

الف) تبدیل سال هجری قمری به میلادی

ب) تبدیل سال میلادی به هجری قمری

پ) تبدیل سال هجری قمری به هجری شمسی

ت) تبدیل سال هجری شمسی به هجری قمری

ث) تبدیل سال هجری شمسی به میلادی

$$\begin{aligned} \text{سال هجری قمری} &= \left(\frac{32}{33} \times \text{سال میلادی} \right) + 622 \\ \text{سال میلادی} &= \left(\frac{33}{32} \times \text{سال هجری قمری} \right) - 622 \\ \text{هجری قمری} &= \frac{11 \times \text{هجری قمری}}{365} - \text{هجری قمری} = \text{هجری شمسی} \\ \text{هجری شمسی} &= \frac{11 \times \text{هجری شمسی}}{354} + \text{هجری شمسی} = \text{هجری قمری} \\ \text{سال هجری شمسی} &= \text{سال میلادی} + \begin{cases} 621 \leftarrow \text{جمع می‌شود} & \text{بین اول فروردین تا ۱۱ دی با ۶۲۱ جمع می‌شود} \\ 622 \leftarrow \text{جمع می‌شود} & \text{بین ۱۱ دی تا ۲۹ یا ۳۰ اسفند با ۶۲۲ جمع می‌شود} \end{cases} \end{aligned}$$

ج) تبدیل سال میلادی به هجری شمسی

اگر تاریخ سال میلادی موردنظر، بین ۲۱ مارس تا ۳۱ دسامبر قرار داشته باشد، عدد ۶۲۱ را از سال میلادی کم می‌کنیم (۶۲۱)
(اگر سال میلادی موردنظر، بین اول ژانویه تا ۲۰ مارس باشد، عدد ۶۲۲ را از سال میلادی کم می‌کنیم) (ژانویه، فوریه و از ۱ تا ۲۰ مارس) ۶۲۲

- میلادی = سال هجری شمسی

«یک توضیح»

تقسیم‌بندی تاریخ:

۱- براساس خط (مهم‌ترین تقسیم‌بندی) | دوران پیش از تاریخ (دورانی که خط اختراع نشده بود)
دوران تاریخی (دوره پس از اختراع خط)

۲- براساس ابزار | پارینه سنگی
عصر سنگ | میان سنگی
نو سنگی
عصر مس
عصر مفرغ
عصر آهن

۳- براساس معیشت | عصر شکار و گردآوری خوراک
عصر کشاورزی و تولید خوراک

۴- بر مبنای سیر تحولات تاریخ اروپا | دوره پیش از تاریخ
دوره باستان
دوره میانه (قرون وسطی)
دوره جدید (عصر رنسانس)
دوره معاصر

۵- ایران | دوران باستان
دوران اسلامی

خط زمان:

- ✓ رویدادهای تاریخی در زمان معین به وقوع پیوسته‌اند و مورخان می‌کوشیدند که این رویدادها را براساس زمان وقوع آنها توصیف و تحلیل کنند.
- ✓ نظم و ترتیب رویدادها که به آن «کرونولوژی» (Chronology) می‌گویند، در مطالعه و پژوهش تاریخ اهمیت فراوانی دارد.
- ✓ خط زمان ابزار مناسبی است که به وسیله آن می‌توان رویدادهای یک دوره یا دوران مختلف تاریخی را به ترتیب زمان وقوع آنها، بر روی نمودار نشان داد.

فعالیت:

۵۵۹ ق م، به قدرت رسیدن کوروش ۵۳۹ ق م، فتح بابل توسط کوروش و صدور منشور کوروش ۵۳ ق م، شکست کراسوس از سورنا ۲۲۴ ق م، پیروزی اردشیر ساسانی بر آخرین پادشاه اشکانی ۶۵۱ م، مرگ یزدگرد سوم آخرین پادشاه ساسانی

تاریخ و مکان؛ تأثیر جغرافیا بر رویدادهای تاریخی:

- مکان، یک رکن مهم دیگر در مطالعه تاریخ است؛ زیرا به طور کلی همه وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می‌دهند.

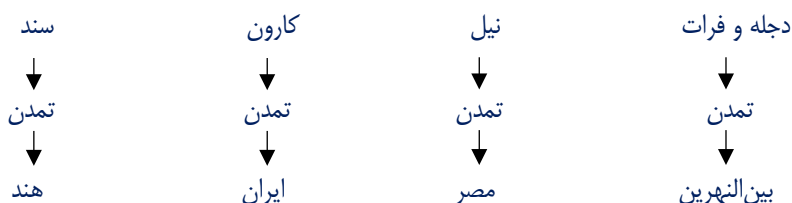
○ عوامل جغرافیایی مانند	آب و هوا پستی‌ها و بلندی‌ها موقعیت سرزمینی و ارتباطی
← تأثیر مهمی بر زندگی مردمان نواحی مختلف دارند.	آب و خاک

- نقش و تأثیر عوامل و پدیده‌های طبیعی و اقلیمی (آب و هوا) در شکل دادن به رویدادها و تحولات تاریخی، از دیرباز مورد توجه مورخان بوده است.

هردوت و جغرافیا

- مورخ مشهور یونانی است.
 - او برای نگارش کتاب خود به مصر، فینیقیه و جاهای دیگر مسافرت کرده و از نزدیک شرایط طبیعی و اقلیمی آن سرزمین‌ها را بررسی نموده است.
 - اندیشمندان مسلمان تونس که در قرن هشتم ه.ق می‌زیست.
 - ابن خلدون، بخشی از مقدمه کتاب العبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.
- اهمیت مکان و محیط از دیدگاه برخی مورخان

- برخی از پدیده‌های جغرافیایی مانند رودها و جلگه‌های حاصلخیز پیرامون آنها بر شکل‌گیری و توسعه تمدن‌های باستانی نقش داشته‌اند.

- ارتباط تاریخ و جغرافیا باعث شکل‌گیری جغرافیای تاریخی شده است.
- جغرافیای تاریخی به مطالعه مناطق و سرزمین‌های مختلف در گذشته می‌پردازد و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی را بر رویدادهای تاریخی مطالعه می‌کند.

شکل‌گیری تمدن‌ها
مهاجرت‌ها
پیروزی‌ها و شکست‌ها
برپایی سکونتگاه و شهرها
ایجاد و گسترش راه‌ها

○ هدف جغرافیای تاریخی، بررسی تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی است. مانند:

«یک توضیح»

- خلیج فارس یکی از کانون‌های مهم مبادله تجاری و فرهنگی در دوره باستان بود.
- نام‌های خلیج فارس در دوره‌های مختلف
- هخامنشیان ← دریایی که از پارس آید
- ساسانیان ← دریای پارس
- یونان و روم ← پرسیکوس سینوس، آکواریوم پرسیکو
- مورخان و جغرافی‌دانان مسلمان ← بحر فارس، البحر فارسی، الخلیج الفارسی
- ← ذکر کرده‌اند.

نقشه‌های تاریخی:

- یکی از پیامدهای ارتباطی جغرافیا و تاریخ، اهمیت یافتن نقشه در مطالعه تاریخ است.

- در نقشه‌های تاریخی، انواع مختلفی از اطلاعات
- قلمرو حکومت‌ها
- مرزها
- پایتخت‌ها
- شهرها
- بناهای مهم
- محل دقیق رویدادها به خصوص جنگ‌ها
- شبکه راه‌ها
- مسیرهای مهاجرت و لشکرکشی‌ها
- تقسیمات اداری و مالیاتی
- ← نمایش داده می‌شود.

- با پیشرفت و تکامل شیوه‌های پژوهش در تاریخ در دو قرن اخیر، مورخان به اهمیت استفاده از نقشه‌ها پی برده‌اند. به طوری که در آثار تاریخی تألیف شده در این دوره نقشه‌هایی از دوره‌های مختلف تاریخی تهیه و ترسیم شده است.

- امروزه از نقشه‌های تاریخی برای ارائه اطلاعات
- اقتصادی
- اجتماعی
- فرهنگی
- جمعیتی
- ← و دیگر جلوه‌های حیات اجتماعی انسان در گذشته استفاده می‌شود.

نقشه جاده ابریشم و راه‌های دریایی در دوران باستان

تعاریف، اصطلاحات و اسامی خاص:

- ۱- زمان ← دانش تاریخ بدون توجه به زمان، معنایی ندارد.
- ۲- گاه‌شماری ← نظامی است که انسان برای اندازه‌گیری دقیق زمان (ماه و سال) ابداع کرده است.
- ۳- اسطرلاب ← وسیله‌ای است برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان.
- ۴- خورشیدی - قمری ← گاه‌شماری رایج در بین‌النهرین
- ۵- گاه‌شماری هجری قمری ← گاه‌شماری هجری قمری تقویم رایج بیشتر کشورهای اسلامی می‌باشد.
- ۶- خورشیدی - قمری بابلی ← گاه‌شماری رایج قلمرو هخامنشیان
- ۷- گاه‌شماری اوستایی ← در دوره ساسانیان، گاه‌شماری اوستایی که گاه‌شماری دینی زرتشتیان محسوب می‌شد، در ایران رایج شد.
- ۸- اندرگاه ← در گاه‌شماری اوستایی به ماه دوازدهم، پنج روز اضافه می‌کردند که به آن «اندرگاه» می‌گفتند.
- ۹- گاه‌شماری جلالی ← یکی از دقیق‌ترین گاه‌شماری‌های جهان است و گاه‌شماری هجری خورشید براساس آن تنظیم شده است.
- ۱۰- کرونولوژی ← منظم و مرتب کردن رویدادها یا منظم کردن و چینش وقایع از ابتدا به انتها را «کرونولوژی» می‌گویند.
- ۱۱- کتاب العبر ← این کتاب نوشته ابن خلدون و در رابطه با تاریخ می‌باشد.
- ۱۲- جغرافیای تاریخی ← جغرافیای تاریخی علم مطالعه ارتباط میان تاریخ و جغرافیا و تأثیر محیط طبیعی و عوامل جغرافیایی بر رویدادهای تاریخی می‌باشد.

درس دوم؛ تاریخ زمان و مکان

الف) سؤالات درست و نادرست

۱. مردمان بین النهرین و مصریان باستان، در تنظیم و تدوین گاه شماری پیشگام بودند.
۲. پاپ گرگوار سیزدهم به کمک منجمان، تقویم رومیان را اصلاح کرد.
۳. درگاه شماری میلادی ماه اول ژانویه و ماه آخر دسامبر است.
۴. گاه شماری بابلی در دوره هخامنشیان رواج گسترده ای داشت.
۵. مصریان به ماه آخر خود پنج روز اضافه می کردند که به آن اندرگاه گفته می شد.
۶. در گاه شماری اوستایی ماه ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نام گذاری شده بود.
۷. رویدادهای تاریخی سرزمین ها و کشورهای مختلف از جمله کشور ما با چند نوع گاه شماری، ثبت و نگارش یافته اند.
۸. به طور کلی اغلب وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می دهند.
۹. ابن خلدون بخشی از مقدمه کتاب العبر خود را به تأثیر جغرافیا و اقلیم بر تاریخ، اخلاق و رفتار آدمیان اختصاص داده است.
۱۰. در چند دهه اخیر ارتباط تاریخ و جغرافیا بیشتر از گذشته مورد توجه پژوهشگران قرار گرفته و دانش کرونولوژی گسترش بیشتری به یافته است.

پاسخ :

- ۱- درست
- ۲- درست
- ۳- درست
- ۴- نادرست؛ در زمان هخامنشیان گاه شماری خورشیدی . قمری بابلی رواج یافته بود.
- ۵- نادرست؛ در تقویم اوستایی به ماه دوازدهم پنج روز اضافه می شد که به آن اندرگاه می گفتند.
- ۶- درست
- ۷- درست
- ۸- نادرست؛ تمام وقایع و تحولات تاریخی در بستر مکان و محیط رخ می دهند.
- ۹- درست
- ۱۰- نادرست؛ این رابطه باعث شکل گیری جغرافیای تاریخی شده است نه کرونولوژی.

ب) برقراری ارتباط

۱۱. هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ «در ستون سمت چپ یک مورد اضافی است»

۱. بابل	آ. مردم این سرزمین گاه شماری خورشیدی دقیق و منظمی داشتند.
۲. هخامنشیان	ب. گاه شماری خورشیدی - قمری بابلی در قلمرو این حکومت رواج داشت.
۳. مصر	پ. در این دوره گاه شماری اوستایی که گاه شماری زرتشتیان محسوب می شد، در ایران رواج داشت.
۴. اشکانیان	ت. در این دوره گاه شماری بابلی سلوکی و اوستایی متداول بود.
۵. ساسانیان	

پاسخ:

۱۱- آ) ۳ ب) ۲ پ) ۵ ت) ۴

۱۲. هر یک از موارد سمت راست با کدام یک از موارد سمت چپ ارتباط دارد؟ «در ستون سمت چپ دو مورد اضافی است»

۱. ابن خلدون	آ. یکی از پیامدهای ارتباط تاریخ و جغرافیاست.
۲. هومر	ب. خالق کتاب العبر
۳. کرونولوژی	پ. مورخ مشهور یونانی که به منظور نگارش کتاب خود، به مصر و فینیقیه سفر کرد.
۴. مکان	ت. به نظم و ترتیب رویدادها می پردازد.
۵. هرودت	ث. از ارکان اصلی علم تاریخ است.
۶. استخری	ج. وسیله ای برای رصد خورشید و ماه
۷. نقشه های تاریخی	
۸. اسطرلاب	

پاسخ:

۱۲- آ) ۷ ب) ۱ پ) ۵ ت) ۳ ث) ۴ ج) ۸

پ) سوالات جای خالی

۱۳. در بین النهرین و به خصوص در میان گاه شماری « - » رایج بود.
۱۴. امپراتور روم ژولیوس سزار دستور داد که گاه شماری رومی بر اساس گاه شماری اصلاح شود.
۱۵. مبدا گاه شماری هجری قمری اول محرم سالی است که پیامبر (ص) از به هجرت کرد.
۱۶. اولین ماه گاه شماری هجری قمری ماه می باشد و آخرین ماه این گاه شماری است.
۱۷. در دوره اشکانیان گاه شماری های سلوکی و متداول بود.
۱۸. گاه شماری یکی از دقیق ترین گاه شماری های جهان است و گاه شماری هجری خورشیدی از سال ش در ایران رسمیت یافت.

۱۹.مورخ مشهور یونانی به منظور نگارش کتاب تاریخ خود به مصر و قتیقه سفر کرد.
۲۰. امروزه از برای ارائه اطلاعات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جمعیتی استفاده می شود.

ک پاسخ :

۱۳- بابلی ها - خورشیدی - قمری

۱۴- مصری

۱۵- مکه - مدینه

۱۶- محرم - ذی الحجه

۱۷- بابلی - اوستایی

۱۸- جلالی - ۱۳۰۴

۱۹- هرودت

۲۰- نقشه های تاریخی

ت) سؤالات پاسخ کوتاه

۲۱. وسیله ای است برای رصد خورشید، ماه و دیگر سیارگان و ستارگان.

اسطرلاب

۲۲. اولین ماه تقویم قمری است؟

محرم

۲۳. اصطلاح اندرگاه در رابطه با کدام گاه شماری است؟

اوستایی

۲۴. نویسنده کتاب العبر است؟

ابن خلدون

ث) تعاریف اصطلاحات و مفاهیم تاریخی

۲۵. گاه شماری

نظامی است که انسان برای اندازه گیری دقیق (سال، ماه و روز) ابداع کرده است.

۲۶. گاه شماری «خورشیدی - قمری»

در بین النهرین و به خصوص در میان بابلی ها، گاه شماری (خورشیدی-قمری) رایج بود.

۲۷. کیبسه

در گاه شماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می شد و پنج روز اضافی، به آخر ماه دوازدهم افزوده می شد. همچنین برای محاسبه یک چهارم شبانه روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می افزودند و به قولی «کیبسه» می گرفتند.

۲۸. اندرگاه

در گاه شماری اوستایی، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ روزه تقسیم می شد. سپس پنج روز اضافی را به نام «اندرگاه» (پنجه) به آخر ماه دوازدهم می افزودند.

۲۹. کرونولوژی

نظم و ترتیب رویداد ها که به آن کرونولوژی می گویند.

ج) مقایسه پدیده های تاریخی

۳۰. رویدادهایی که دارای زمان هستند را با رویدادهایی که فاقد آنند، با یکدیگر مقایسه کنید.

دانش تاریخ، بدون توجه به زمان، معنایی ندارد؛ چرا که رویدادهای تاریخی در زمان معینی در گذشته روی داده اند و بدون آگاهی از زمان روی دادن آن ها، نمی توان به درک منطقی و درستی از تاریخ دست یافت.

۳۱. گاه شماری مردمان بین النهرین به خصوص بابلی ها را با گاه شماری مصری ها مقایسه کنید.

گاه شماری بابلی ها (خورشیدی - قمری) بود ولی گاه شماری مصری ها خورشیدی، گاه شماری بابلی ها به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می شد ولی در گاه شماری مصری، سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می شد.

چ) اظهار نظر و قضاوت

۳۲. برداشت شما از معانی اسامی روزها در گاه شماری اوستایی چیست؟

این اسامی برگرفته از آیین زرتشتی است که در آن احترام به خالق، پاکی و راستی و همچنین عناصر طبیعی دیده می شود.

۳۳. به نظر شما علت اهمیت کرونولوژی چیست؟

به وسیله آن می توان رویداد های یک دوره یا دوران های مختلف تاریخی را، به ترتیب زمان وقوع آن ها، بر روی نمودار نشان داد. این کار توصیف و تحلیل وقایع را آسان تر و علمی تر می کند.

ح) توصیف فهرست و طبقه بندی اجزا یا ویژگیهای پدیده های تاریخی

۳۴. منظور از گاه شماری چیست؟

گاه شماری، نظامی است که انسان برای اندازه گیری دقیق زمان (ماه و سال و روز) ابداع کرده است.

۳۵. دانش و مهارت اندازه گیری زمان با چه علومی ارتباط دارد؟

ریاضیات، نجوم و فیزیک

۳۶. در تمدن بابل کدام گاه شماری رایج بود؟

خورشیدی - قمری

۳۷. تقسیم سال در گاه شماری بابلی چگونه بود؟

در این گاه شماری، سال به ۱۲ ماه قمری ۳۰ یا ۲۹ روزه تقسیم می شد.

۳۸. در گاه شماری مصریان سال چگونه تقسیم می شد؟

مصریان سال را ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز محاسبه می کردند. در گاه شماری مصریان سال به ۱۲ ماه ۳۰ روزه تقسیم می شد و پنج روز به آخر ماه دوازدهم افزوده می گردید.

۳۹. گاه شماری هجری قمری بر چه پایه ای شکل گرفت و مبدأ آن چیست؟

گاه شماری هجری قمری که تقویم رایج بیش تر کشورهای اسلامی به شمار می رود، بر پایه گردش ماه به دور زمین تنظیم شده است و مبدأ آن، اول محرم سالی است که پیامبر (ص) از مکه به مدینه هجرت کرد.

۴۰. در دوره ساسانیان، کدام گاه شماری در ایران رایج بود؟

در دوره ساسانیان، گاه شماری اوستایی که گاه شماری دینی زرتشتیان محسوب می شد، در ایران رایج گردید.

۴۱. تقسیم بندی سال، در گاه شماری اوستایی چگونه بود؟

در این گاه شماری، سال به ۱۲ ماه خورشیدی ۳۰ شبانه روز تقسیم می شد.

۴۲. مبدأ گاه شماری اوستایی چه بود؟

به تخت نشستن هر پادشاه

۴۳. در گاه شماری اوستایی، ماه ها و روزها چگونه نام گذاری می شد؟

در گاه شماری اوستایی ماه ها و روزهای هر ماه با اسامی ایزدان و فرشتگان نام گذاری شده بود.

خ) کاربرست شواهد و مدارک تاریخی

۴۴. با توجه به متن زیر به سوالات پاسخ دهید.

«در ایران دوران اسلامی، گاه شماری هجری قمری رایج شد. اما در کنار آن گاه شماری های دیگری مانند یزدگردی، جلالی، دوازده حیوانی و هجری خورشیدی نیز رواج یافت. گاه شماری جلالی یکی از دقیق ترین گاه شماری های جهان است و گاه شماری هجری خورشیدی که از سال ۱۳۰۴ ش. در ایران رسمیت یافت، بر اساس آن تنظیم شده است.»

- ا) چرا با ورود اعراب مسلمان تقویم هجری قمری در سرزمین های فتح شده رایج می شد؟
ب) گاه شماری هجری خورشیدی در دوره کدام سلسله در ایران رسمیت یافت؟

پاسخ :

۴۴- ا) چون مناسک و مراسم دین اسلام بر اساس این تقویم است. ب) پهلوی

د) سؤالات تشریحی کامل (علل، دلایل آثار نتایج و پیامدهای تاریخی)

۴۵. در گاه شماری بابلی برای رفع اختلاف سال قمری و سال خورشیدی چه اصلاحی انجام شد؟

سال قمری ۳۵۴ شبانه روز و سال خورشیدی ۳۶۵ و یک چهارم شبانه روز است. برای رفع این اختلاف هر سه سال، یک ماه به سال بابلی می افزودند.

۴۶. در تقویم مصریان کیبسه چگونه مشخص می شد؟

مصریان برای محاسبه یک چهارم شبانه روز اضافی، هر چهار سال یک روز به سال می افزودند و به قولی کیبسه می گرفتند.

۴۷. چرا ژولیوس سزار امپراتور روم دستور داد تا تقویم را اصلاح کنند؟

رومیان در آغاز، گاه شماری دقیقی نداشتند، به همین دلیل در سال ۴۶ ق.م امپراتوری روم، ژولیوس سزار دستور دادگاه شماری رومی بر اساس گاه شماری مصری اصلاح شود.

۴۸. گاه شماری میلادی چگونه شکل گرفت؟

۱۰۰۰ سال پس از شکل گیری تقویم رومیان، پاپ گرگوار سیزدهم به کمک منجمان، بار دیگر گاه شماری مسیحیان را اصلاح کرد. این گاه شماری مسیحی، امروزه به نام گاه شماری میلادی شناخته می شود.

۴۹. با توجه به محتویات سنگ نوشته های بیستون بود و تخت جمشید در قلمرو هخامنشیان کدام گاه شماری رایج بوده است؟

با توجه به اطلاعات این سنگ نوشته ها، گاه شماری خورشیدی - قمری بابلی در قلمرو هخامنشیان رواج داشته است.

۵۰. چرا در تقویم اوستایی هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می شد؟

در گاه شماری اوستایی، سال را ۳۶۵ شبانه روز می گرفتند. در هر ۴ سال یک شبانه روز و در هر ۱۲۰ سال ۳۰ شبانه روز از سال حقیقی عقب می افتادند. برای رفع این مشکل بعد از هر ۱۲۰ سال، یک ماه به دوازده ماه سال اضافه می کردند.